

سناریوهای بدیل ج.ا. ایران در تقابل با ائتلاف‌سازی منطقه‌ای عربستان در میان کشورهای عربی (۲۰۱۱-۲۰۱۹)

داود احمدزاده^۱، کیهان برزگر^۲، حمید احمدی^۳، اسدالله اطهری مریان^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۲۹

چکیده

تحولات جاری در خاورمیانه نشان از امکان بالای فراگیری تنش در این منطقه دارد که بستر لازم را برای ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای فراهم کرده است. به طوری که عربستان سعودی تلاش کرده است نفوذ منطقه‌ای خود را در کانون‌های عمده رقابت (عراق، سوریه و یمن) افزایش دهد. پرسش اصلی پژوهش حاضر این است: ایران در تقابل با ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای عربستان در سال‌های بعد از ۲۰۱۱ چه سناریوهای بدیلی پیش رو دارد؟ با نظر به ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای عربستان سعودی در خاورمیانه علیه ایران، سناریوهای بدیل جمهوری اسلامی ایران در سطح خرد (بحران یمن) عبارت است از: ۱. تثبیت جایگاه انصار... در نظام سیاسی این کشور در سطح منطقه‌ای؛ ۲. ایجاد شکاف و گسست در ائتلاف‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛ ۳. تنش‌زدایی و تقویت دیپلماسی فرهنگی. این پژوهش، براساس روش‌شناسی‌های آینده‌پژوهی و بر مبنای پیتز شوارتز انجام شده است.

واژه‌های کلیدی: ایران؛ عربستان؛ سناریوسازی؛ ائتلاف‌سازی؛ کشورهای عربی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده حقوق، هیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.

۲. دانشیار روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق، هیات و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

kbarzegar@hotmail.com

۳. استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۴. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد تاکستان، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

۱- مقدمه

با آغاز بهار عربی در ۲۰۱۱ سیاست خارجی عربستان دچار دگردیسی شد. به‌ویژه پس از ورود محمد بن سلمان به عرصه تصمیم‌گیری سیاست خارجی از سال ۲۰۱۵ تاکنون، شاهد همراه‌شدن رانتیریسیم متأخر با قدرت دیپلماسی دلار در منطقه هستیم. گرچه تلاش‌های عربستان را نباید محدود به سال‌های بعد از ۲۰۱۱ ارزیابی کرد. واقعیت این است که در تمامی سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۸ سعودی‌ها در گرانیگاه‌های مختلف در مسیر ائتلاف‌سازی ضدایرانی حرکت کرده‌اند. برای نمونه همکاری ریاض با رژیم بعث در جنگ هشت‌ساله تحمیلی، همکاری با ایالات متحده امریکا علیه ایران و حتی ایجاد شورای همکاری خلیج فارس در ۲۵ می ۱۹۸۱ همگی نمایانگر ائتلاف‌سازی و راهبرد ضد ایرانی ریاض است.

بر همین اساس، در پژوهش حاضر این پرسش کلیدی مطرح شده است که «جمهوری اسلامی ایران در تقابل با ائتلاف‌سازی منطقه‌ای عربستان در میان کشورهای عربی در سال‌های بعد از ۲۰۱۱ چه سناریوهای بدیلی را در پیش‌رو دارد؟». برای پرداختن به این پرسش، هدف اصلی پژوهش این است که در قالب روش آینده‌پژوهی، سناریوهای بدیلی برای ایران در قبال تلاش‌های عربستان سعود برای ائتلاف‌سازی طرح شود. برای طرح دقیق سناریوهای بدیل در بدنه اصلی پژوهش سطح کنش‌گری‌ها، موضوعات، محورها و اصول سیاست خارجی عربستان برای ائتلاف‌سازی در چندین سطح بررسی شده و سپس سناریوهای بدیل ارائه شده است.

۲- چارچوب نظری: روش سناریوسازی پتر شوارتز

روش پژوهش حاضر آینده‌پژوهی مبتنی بر سناریونگاری است. به‌طور منطقی، اگر آینده مملو از نبود قطعیت‌ها و وضعیت‌های نامعلوم است، پس آینده‌های قابل باوری که احتمال رخداد برابری دارند نیز در بین آنها وجود دارد. سناریوها این آینده‌ها را بیان می‌کنند و روایت‌های بدیلی درباره موقعیت مرتبط با آینده ارائه می‌دهند. سناریوها با همدیگر نبود قطعیت موجود در آینده را نشان می‌دهند. عناصر نسبتاً مشخص و نبود قطعیت‌های آینده را می‌توان با دسته‌ای از سناریوها تشریح کرد و براساس آن نسبت به آینده موضع گرفت و برنامه‌ریزی کرد (Fahey, 1988 به نقل از: زالی، ۱۳۹۰: ۳۶).

سناریوها داستان‌هایی درباره روش تغییر و تحول ممکن جهان در فردا (آینده) هستند؛ داستان‌هایی که ما را نسبت به تشخیص و سازگاری در برابر جنبه‌های متغیر محیط فعالیت کنونی مان یاری می‌دهند. سناریوها روشی برای پیدا کردن و تدوین مسیرهای متفاوت آینده و حرکت مناسب در این مسیرها پدید می‌آورند (شوارتز، ۱۳۸۷: ۶).

با نظر به تمام این تعاریف از «سناریو» در پژوهش حاضر روش سناریوپژوهی پتر شوارتز در مقام تعیین‌کننده ابعاد و ارائه‌دهنده طرح کلی پژوهش ارائه شده است. شوارتز در اثر خود با عنوان «هنر دورنگری، برنامه‌ریزی برای آینده در دنیای با عدم قطعیت^۱» معتقد است که هر سناریو از سه بخش عمده تشکیل شده است: (۱) عناصر نسبتاً مشخص؛ (۲) نیروهای پیشران تغییرات؛ (۳) نبود قطعیت‌های حساس. عناصر نسبتاً مشخص، به پدیده‌هایی با نرخ تغییرات کند گفته می‌شود.

¹ The Art of The Long View: Planning For The Future in An Uncertain World

شود که مثال بارز آن آمار جمعیت و رشد آینده یک گروه سنی خاص است. برای نیروی پیشران تغییرات، می توان به کلان روندها یا ترکیبی از روندهای خرد اشاره کرد که گسترش فناوری اطلاعات یا تجارت الکترونیک نمونه هایی از آنهاست؛ اما نبود قطعیت های حساس، در واقع محل تلاقی بیم ها و امیدهای یک فرد یا سازمان است که نسبت به وقوع تغییرات در این زمینه آسیب پذیرتر هستند (شوارتز، ۱۳۸۷: ۶۷). براساس سطحی از تقسیم بندی، سه رهیافت کلی در سناریوسازی قابل تشخیص است: رهیافت شهودی^۱، رهیافت تحلیل تأثیرات روند^۲ و رهیافت تأثیرات متقابل^۳. رویکرد پیتر شوارتز اساساً در دسته رهیافت شهودی قرار می گیرد و در هشت گام کلیدی ارائه می شود که عبارت است از:

گام اول: شناسایی موضوع یا تصمیم اصلی

در این گام، در واقع تعریف موضوع پروژه یا تصمیم های کلیدی سازمانی از پروژه که تأثیرات بلندمدتی دارد، مطرح می شود. هر قدر گستره تصمیم یا موضوع مورد بحث محدودتر باشد، تدوین سناریوها آسان تر خواهد شد. در این گام گفت و گو و مصاحبه با اعضای تصمیم ساز سازمان برای تشخیص و روشن تر کردن تصمیم ها یا موضوعات اصلی صورت می پذیرد.

گام دوم: شناسایی عوامل و عناصر کلیدی در محیط منطقه ای

بعد از آنکه موضوع یا تصمیم های اصلی مشخص شد فهرستی از عواملی که بیشترین تأثیرات مستقیم را در پیامدهای تصمیم های شناخته شده دارند، تهیه می شود. این عوامل بر موفقیت یا ناکامی آن تصمیمات، تأثیرگذار هستند. هدف از این گام عمدتاً فهم تحلیلی از تصمیم یا موضوع پروژه است.

گام سوم: شناسایی نیروهای کلیدی محیطی و پیشران های تغییرات

تهیه فهرست روندهای هدایت کننده در محیط کلان که بر عوامل کلیدی شناخته شده در گام قبل تأثیرگذار هستند. این نیروها در واقع به عوامل کلیدی، شکل می بخشد و وضعیت آنها را مشخص می کند. این روندها و نیروهای پیشران تغییرات می توانند روندهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، تکنولوژی و زیست محیطی باشند. قطعاً بعضی از این روندها نسبتاً مشخص هستند و بعضی با نبود قطعیت بسیار همراه هستند. دانستن اینکه چه چیزهایی از روندها، ضروری و غیرقابل اجتناب است و چه چیزهایی غیرقابل پیش بینی و هم چنان موضوع انتخاب هستند، بسیار مفید است. در این گام به طور معمول به تحقیق و مطالعه نیاز است و طراح سناریوها به دنبال روندهای اصلی و رویدادهای (گسست های) تغییردهنده های روندها نیز هست.

گام چهارم: تحلیل و طبقه بندی نیروهای کلیدی محیطی براساس دو عامل "اهمیت" آنها و «نبود قطعیت» آنها

قدم بعدی شامل طبقه بندی عوامل کلیدی و روندهای پیشران براساس دو معیار است؛ اول، درجه اهمیت برای موفقیت در موضوع یا تصمیم اصلی ای که در گام اول شناسایی شده است. دوم، درجه نبود قطعیت احاطه کننده آن عوامل و روندهاست. نکته اصلی در این گام شناسایی حدود دو یا سه عامل یا روندهای است که با اهمیت ترین بوده و با بیشترین

¹ Intuitive Logic

² Trend Impact Analysis

³ Cross Impact Analysis

نبود قطعیت همراه باشند. معیار نبود قطعیت به این دلیل استفاده می‌شود که روندهای نسبتاً ثابت و مشخص در تمامی سناریوها به‌طور تقریباً یکسانی وجود دارد و لحاظ خواهند شد؛ ولی برای داشتن سناریوهای مختلف عناصر نسبتاً با نبود قطعیت بالا، مفید خواهند بود.

گام پنجم: منطق‌دهی به سناریوها

در عمل، نتیجه مرحله طبقه‌بندی روندهای بااهمیت و نبود قطعیت، محورهایی است که سناریوهای نهایی براساس آن‌ها تعیین و متمایز می‌شوند. هدف نهایی، رسیدن به سناریوهایی است که تفاوت‌های موجود بین آن‌ها، برای تصمیم‌سازان قابل توجه است و آینده‌های مختلف و سناریوهای متفاوت را رقم می‌زنند. در عمل خیلی آینده‌ها می‌تواند رخ دهد؛ ولی تنها چند سناریو می‌تواند در جزئیات کامل توسعه یابد؛ زیرا در غیر این صورت، سناریوهای بسیار زیاد می‌شود و ارزش خود را از دست می‌دهد.

گام ششم: پربار کردن سناریوها

بعد از شناسایی مهم‌ترین نیروهای پیشران و منطق‌هایی که سناریوها را از هم متمایز می‌کنند، نوبت به پربارکردن اسکلت و جزئیات سناریوها با رجوع به عوامل کلیدی و روندهای شناسایی شده در گام‌های دوم و سوم می‌رسد. هرکدام از عوامل کلیدی و روندها باید در هر یک از سناریوها مورد توجه قرار گیرند. گاهی به‌سرعت روشن می‌شود که کدام جنبه از نبود قطعیت در کدام یک از سناریوها می‌باید قرار داده شود. در این مرحله سناریوها باید به‌طور واضح و آشکاری منطق ساختاری و مفروضات کلیدی را نشان دهند.

گام هفتم: مضامین

بعد از تعیین جزئیات سناریوها، زمان آن است که با رجوع به موضوع یا تصمیم اصلی شناخته شده در گام اول، تمرین آینده روی آن‌ها انجام شود. اینکه تصمیم موردنظر، در هرکدام از سناریوها چگونه به‌نظر می‌رسد، چه مشکلاتی آشکار می‌شود و آیا تصمیم یا راهبرد تدوین شده در تمامی سناریوها پابرجاست یا تنها در یک یا دو سناریو خوب به نظر می‌رسد؟ اگر یک تصمیم تنها در یک سناریو خوب به نظر آید، آن تصمیم به‌عنوان ریسک بالا، در نظر گرفته می‌شود.

گام هشتم: انتخاب شاخص‌ها و علایم راهنما

درک سریع این موضوع که کدام یک از سناریوهای تدوین شده، به واقعیت در حال ظهور نزدیک‌تر شده است، بسیار مهم است. در هنگامی که سناریوهای مختلف پربار شده‌اند و مضامین آن‌ها برای موضوع اصلی مشخص شده است، مناسب است که زمانی برای تحلیل و شناسایی چند شاخص راهنما به‌منظور نظارت مدام بر تحولات صرف شود تا در جریان جاری امور اقدامات و تصمیم‌گیری روزآمد و مناسبی پرداخته شود. این گام سؤالات زیر را پاسخ می‌دهد:

- چه نیروها و عوامل کلیدی نیازمند پایش است؟
- چه موضوع خاصی نیازمند برنامه‌ریزی حساس و بحرانی تشخیص داده می‌شود؟
- چه موضوعات حساس و مهمی در سناریوها مشخص شده است؟
- چه تهدیدات و فرصت‌هایی در هرکدام از سناریوها نهفته است؟ (شوارتز، ۱۳۸۷: ۲۱۶-۲۱۲).

با لحاظ تمامی این تفاسیر، در به‌کارگیری و اجرایی‌کردن الگوی سناریوسازی پیتر شوارتز، در ابتدا تلاش می‌شود محور اصلی کنش‌ها، عربستان سعودی در سال‌های بعد از ۲۰۱۱ در میان کشورهای عربی به‌گونه‌ای ارائه شود که عوامل و پیشران‌های اصلی در آن‌ها مورد تحلیل قرار گیرد.

۴- ائتلاف‌سازی عربستان سعودی در میان کشورهای عربی بعد از ۲۰۱۱ و ظهور داعش

ائتلاف و اتحادسازی یکی از مهم‌ترین راهبردهای حوزه سیاست خارجی است. نظریه ائتلاف‌سازی تحت تأثیر نظریه بازی‌ها بر این باور است که دولت‌ها صرفاً برای پیروزی (کسب فایده و امتیاز) به ایجاد اتحاد اقدام می‌کنند (حاجی‌یوسفی، ۱۳۸۴: ۲۲). در این وضعیت، شکل مطلوب توزیع منافع و امتیازات در داخل اتحاد به‌صورت کاملاً متفاوت است. در این صورت، خدمات هر یک از متعاهدین نسبت به دیگران، متناسب با منفعتی است که کسب می‌کنند. اتحاد کشورها با قدرت مساوی که در خدمت منافع یکسان آنهاست، به این کمال مطلوب نزدیک می‌شود (مورگنتا، ۱۳۷۴: ۳۱۲).

برای ائتلاف‌سازی تعاریف متعددی مترتب شده است. در یکی از مهم‌ترین تعاریف، لاو و اسپنسر ائتلاف را در دو سطح تعریف می‌کنند. در سطح اول، ائتلاف‌سازی مربوط به نگرش و کنش مقامات سیاسی کشور است. آنان در مقاطع زمانی مختلف بر ضرورت همکاری و ائتلاف با سایر بازیگران تأکید دارند و می‌توانند فرآیندهایی را پیگیری کنند که منجر به تحرک سیاسی و تنوع در فرایند کنش استراتژیک باشد. گفتنی است که به هر میزان جلوه‌هایی از عمل‌گرایی در کنش نخبگان و در روند سیاست خارجی افزایش یابد، زمینه شکل‌گیری فرایند مؤثرتری از همگرایی و ائتلاف حاصل خواهد شد. در سطح دوم نیز ائتلاف‌گرایی مربوط به فرهنگ سیاسی و شاخص‌های جامعه‌شناختی مردم است. این امر به مفهوم آن است که می‌توان نشانه‌هایی از میل به همکاری را در فرهنگ سیاسی آن کشور مورد ملاحظه قرار داد (Lowe & Spencer, 2006: 37).

۴-۱ ایجاد ائتلاف جبهه متحد عربی در یمن

یکی از جدی‌ترین و مهم‌ترین ائتلاف‌هایی که در سال‌های اخیر به خواست و رهبری عربستان تشکیل شده، ائتلاف نظامی به رهبری ریاض برای جنگ یمن است. عربستان سعودی در چارچوب یک ائتلاف از کشورهای عربی اکثر سنی چون بحرین، سودان، قطر، مراکش، کویت، اردن، مصر امارات متحده عربی که شامل تمام کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به‌جز عمان می‌شد، تشکیل شد و در ۲۶ مارس ۲۰۱۵ عملیات موسوم به «طوفان قاطع»^۱ را علیه یمن و انصارالله آغاز کرد؛ این اقدام با انگیزه‌های گوناگونی صورت گرفت (فیروزکلائی، ۱۳۹۴: ۱۵۹). این ائتلاف بعدها، عملیات «احیای امید»^۲ را تدارک دید، تا زمینه برای ایجاد پروسه سیاسی و صلح را پس از اعلام موفقیت روند توقف حوثی‌های یمنی از سوی عربستان فراهم کند (operation renewal of hope, 2015).

¹ Operation Decisive Storm

² Operation Restoring Hope

این ائتلاف در ابتدا با حضور نه کشور خاورمیانه و شمال آفریقا و به درخواست رئیس‌جمهور فراری یمن، عبدالربه منصور هادی^۱ شکل گرفت و در پاسخ به پیشروی‌های نیروهای مقاومت مردی یمن یعنی حوثی‌ها بود. ائتلاف تحت رهبری سعودی شروع به حمله و بمباران مواضع شبه‌نظامیان حوثی و وفاداران رئیس‌جمهور سابق یمن علی عبدالله صالح^۲ کرد که گفته می‌شود از طرف ایران پشتیبانی می‌شوند (Buchanan, October 12, 2018). بمباران‌های تحت رهبری عربستان به‌زودی در بیشتر یمن غربی از جمله اهداف غیرنظامی گسترش یافت و به‌دنبال آن، اعزام نیروهای زمینی در جنوب با پیشروی امارات هدایت شد (Ghobari & Mokhashef, JUNE 13, 2018). به گزارش العربیه، عربستان با ۱۰۰ جنگنده و ۱۵۰ هزار نیرو در این ائتلاف نظامی ضد یمنی و انصارالله حضور دارد (Almasy & Hanna, March 26, 2015). مصر نیز با تعدادی جنگنده، امارت با ۳۰ جنگنده، کویت با ۱۵ بحرین با ۱۵ و قطر با ۱۰ جنگنده و اردن و مغرب با ۶ و سودان با ۴ جنگنده در این ائتلاف حضور داشتند (Freeman & et al, 2015: 26).

با این حال، تلاش‌هایی نیز برای رسیدن به صلح و پایان بمباران یمن انجام گرفته است. دولت عمان و ایران اظهار داشتند که از پایان حملات هوایی استقبال می‌کنند. در تاریخ ۲۲ آوریل ۲۰۱۵، عمان قرارداد صلح هفت مؤلفه‌ای را به هر دو جنگ یمن طرف ارائه داد (Ghobari & Mokhashef, 2018: 13). پیمان پیشنهادی صلح شامل بازگرداندن دولت هادی و تخلیه مبارزان حوثی از شهرهای بزرگ بود؛ زیرا عربستان سعودی با انتقاد شدید از محاصره دریایی و هوایی یمن مواجه شد که به‌طور چشم‌گیری این کشور را منزوی کرده است. تا ۲۴ اکتبر ۲۰۱۸، ائتلاف عربی به رهبری عربستان، ۹۳ حمله هوایی را علیه مواضع حوثی‌ها انجام داده است که به کشته‌شدن بیش از سه هزار نفر غیرنظامی در این دوران انجامیده است (Unicef, 2015: 24). و این رقم تا امروز به بیش از ۱۰ هزار نفر رسیده است (۵۶۶). استفان اوبراین^۳، معاون دبیر کل سازمان ملل متحد در امور بشردوستانه و امداد رسانی، در اواسط فوریه سال ۲۰۱۶ گفت که وضعیت در یمن یک «فاجعه بشری» است که ۲۱ میلیون نفر نیاز به نوعی کمک داشتند؛ ۷,۶ میلیون نفر در وضعیت غذایی ناامن هستند و بیش از ۳ میلیون کودک از مدرسه محروم شده‌اند (Harvey, 26 March, 2018).

۲-۴ ائتلاف ضد تروریستی نظامی اسلامی

ائتلافی دیگر که در سال‌های اخیر تشکیل شده و عربستان در ایجاد آن نقش داشته، ائتلاف ضد تروریستی نظامی اسلامی^۴ است. ائتلاف ضد تروریستی نظامی اسلامی یک اتحاد ضد تروریستی بین‌المللی از کشورهای جهان اسلام است که در برابر مداخله نظامی علیه داعش و سایر فعالیت‌های تروریستی تشکیل شده است (Kingdom of Saudi Arabia, December 2015). تشکیل ائتلاف ابتدا از سوی محمد بن سلمان آل سعود^۵، وزیر دفاع وقت و ولیعهد فعلی عربستان سعودی، در تاریخ ۱۵ دسامبر ۲۰۱۵ اعلام شد (Toumi & Chief, March 27, 2016) و دارای یک مرکز عملیات مشترک در ریاض است (Miles, 16 December 2015). عربستان عضو اصلی و رهبری شکل‌دهنده ائتلاف بوده

¹ Abdrabbuh Mansur Hadi

² Ali Abdullah Saleh

³ Stephen O'Brien

⁴ Islamic Military Counter Terrorism Coalition

⁵ Mohammad bin Salman Al Saud

است و در ابتدا ائتلاف مشتمل بر ۳۴ عضو بود که پس از مدتی به ۴۱ عضو رسید و عمان نیز در سال ۲۰۱۶ به آن پیوست. در تاریخ ۶ ژانویه ۲۰۱۷، فرمانده سابق کل ارتش پاکستان، ژنرال رائیل شریف^۱، به‌عنوان اولین فرمانده اصلی ائتلاف برگزیده شد. اکثر کشورهای عضو ائتلاف نیز که شامل ۶۰ درصد کل اعضا می‌شود، عضویت سازمان همکاری اسلامی^۲ را دارا هستند (Cafiero, January 5, 2017). این کشورها شامل افغانستان، بحرین، بنگلادش، جمهوری بنین، برونئی، بورکینافاسو، چاد، کومور، ساحل عاج، جیبوتی، مصر، گابون، گامبیا، گینه، گینه بیسائو، اردن، کویت، لبنان، لیبی، مالزی، مولداوی، مالی، موریتانی، مغرب، نیجر، نیجریه، عمان، پاکستان، قطر، عربستان، سنگال، سیرالئون، سومالی، سودان، توگو، تونس، اوگاندا، امارات، ترکیه و یمن است (Imctc, 2019).

۵- تهدیدات ائتلاف‌سازی ریاض برای امنیت ملی و قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

عربستان توانسته است در سال‌های اخیر و به‌ویژه پس از ۲۰۱۱، با توجه به دو حادثه کلیدی، یعنی ظهور داعش و ترویج مسئله تروریسم ناشی از تحولات عراق و سوریه و نیز تحولات یمن در رویارویی و مقابله دو گروه حاکم و مقاومت در این کشور، به ائتلاف‌سازی‌های میان کشورهای اسلامی - عربی با تمرکز بر بلوک سنی دست بزند. این ائتلاف‌سازی‌ها با تمام فرازونشیب‌هایی که در سال‌های اخیر پیش آمده، توانسته است به‌گونه‌ای خاص بر تحولات خاورمیانه و نیز بین‌المللی مرتبط با مسئله تروریسم و جنگ تأثیرات منفی فراوانی بگذارد که مهم‌ترین آن ویران کردن یمن و بدل کردن آن به کانون یک جنگ نیابتی، به‌ویژه با بخشی از بلوک شیعی محور مقاومت با تمرکز بر حوثی‌هاست.

۱-۵ ایجاد بلوک سنی در مقابل بلوک محور مقاومت شیعی - ایرانی و جنگ نیابتی با ایران

ایجاد یک بلوک سنی برای تمرکز بر ایران به‌جای درگیری جهانی عربی - سنی با مشکلات داخلی، از مهم‌ترین دغدغه‌های ائتلاف‌سازی عربستان است. از منظر بسیاری از تحلیل‌گران و دیپلمات‌های عربی، شاه سلمان و ولیعهد وی محمد، بر رفع مشکلات و درگیری‌های داخلی جهان تسنن برای مواجهه با مشکل بزرگ‌تری که ایران و نیروهای نیابتی تحت حمایت آن است، تلاش می‌کنند. در عین حال، آنها برای مقابله با اخوان المسلمین نیز از شیوه خاصی که نزدیکی به مصر است، بهره می‌گیرند؛ اما بزرگ‌ترین نگرانی ریاض، ایران شیعه و محور مقاومت آن، با تمرکز بر یمن است؛ زیرا حوثی‌های در سال‌های اخیر به مهم‌ترین تهدید برای امنیت عربستان سعودی بدل شده‌اند و نیز با محور مقاومت شیعی ایران پیوند نیرومندی دارند؛ چنان‌که یک دیپلمات غربی به رویترز گفته بود: «دولت اسلامی و ایران مهم‌ترین دشمنان عربستان هستند»؛ اما نابودی این دولت، زمینه را برای تمرکز بر نگرانی ناشی از جانب ایران و حوثی‌ها برای عربستان فراهم کرده است (McDowall & Bakr, March, 2015: 5)؛ بنابراین از همان دوران، تلاش برای ایجاد یک بلوک یا بلوک‌های سنی به دغدغه اصلی عربستان برای مقابله با ایران و محور مقاومت بدل شده است (Doubine, 2015: 12-15).

۲-۵ بهره‌گیری غیرمشروع از نشست‌ها و سازمان‌های اسلامی و منطقه‌ای

¹ Raheel Sharif

² Organisation of Islamic Cooperation

یکی دیگر از تهدیدهای ائتلاف‌سازی عربستان برای امنیت ملی و منطقه‌ای ایران، بهره‌گیری غیرمشروع از نشست‌ها و سازمان‌های عربی - اسلامی و منطقه‌ای با هدف تهدید ایران و انتقاد از جمهوری اسلامی است. نشست‌های سه‌گانه شورای همکاری خلیج فارس، نشست اتحادیه عرب و نیز سازمان همکاری اسلامی که در ماه می ۲۰۱۹ در عربستان برگزار شده بود، در نهایت رنگ‌وبوی ضدایرانی به خود گرفت. هدف عربستان نیز تأکید بر ائتلاف عربی - اسلامی ضدایرانی در این نشست‌ها و میان کشورهای عضو این نهادها بود (Batrawy, 2019: 14).

۳-۵ تلاش برای مقابله با نفوذ و قدرت منطقه‌ای ایران

ایران قدرتی منطقه‌ای است و توانایی تأثیرگذاری بر تحولات منطقه به‌شکل حداکثری را داراست. در عین حال، ایران از نفوذ زیادی در منطقه، خصوصاً در لبنان، عراق، سوریه و یمن برخوردار است. جایگاه ایران در تحولات خاورمیانه چه از منظر دیپلماتیک و نرم و چه سخت‌گیر قابل چشم‌پوشی است. از همین منظر است که عربستان، ایران را به‌عنوان مهم‌ترین رقیب خود می‌بیند (Daoud, March 2015). این رقابت گاهی به یک جنگ نیابتی کشیده شده و گاه نیز در چارچوب قدرت‌نمایی دیپلماتیک خود را نشان داده است؛ بنابراین عربستان ایران را هم به‌عنوان یک رقیب و نیز به‌عنوان یک تهدید برای خود به‌شمار می‌آورد. این کشور با وجود ائتلاف‌سازی‌های دوگانه فوق‌الذکر، همواره از جایگاه و قدرت و نفوذ ایران در منطقه نیز برخوردار نبوده است؛ بنابراین تلاش برای محدود کردن قدرت ایران را در دستورکار خود دارد. هرچند، این دستورکار هرگز ثابت نداشته و شکننده است؛ زیرا آمال عربستان از سوی کشورهای عربی مانند قطر، کشورهای اسلامی چون ترکیه و نیز جریان‌های فراملی مانند اخوان المسلمین با مشکل مواجه شده است (World Politics Review, 30 May 2019).

۴-۵ تهدید امنیت ملی ایران، در چارچوب حمایت از گروه‌های تروریستی

در سال‌های اخیر، به‌ویژه پس از ظهور داعش ایران نیز گاهی با تهدیدهای تروریستی مواجه شده است. انفجارهای تروریستی در کشور و حمله به مجلس شورای اسلامی نیز نمونه بارز این موارد است. کشف ده‌ها گروهک تروریستی از سوی وزرات اطلاعات جمهوری اسلامی خود گویای این واقعیت است که ایران قربانی تروریسم است (شبکه خبر، ۶ شهریور ۱۳۹۷). در این میان، ردپای حمایت عربستان از تروریسم در منطقه و نیز ایران، امری است که بارها مورد تأکید مقامات ایران قرار گرفته است. این امر، عاملی برای ثبات کشور و تهدید امنیت ملی ایران به‌شمار می‌آید (پایگاه خبری - تحلیلی مطالعات تروریسم، ۲۰ آبان ۱۳۹۶). شبکه العالم نیز به نقل از روزنامه «بوستون گلوب» می‌نویسد که هیچ کشوری مانند عربستان بی‌وقفه از تروریسم حمایت نکرده است (العالم، ۳۱ تیر ۱۳۹۱).

۶- سناریوهای بدیل جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با ائتلاف‌سازی‌های ضدایرانی عربستان

در مبحث حاضر با توجه به اینکه ساختار و عوامل کلیدی پیشران عربستان در ائتلاف‌سازی علیه تهران مورد ارائه قرار گرفته، تلاش بر این است که در برابر سطوح مختلف ائتلاف و تهدیدات ریاض بر ضد ایران، سناریوهایی بدیل طرح

شود. در همین باره، چهار سناریو طرح و ارائه شده است که براساس الگوی سناریوسازی شوارتز، براساس اصل نبود قطعیت احتمالات دربارهٔ هریک از این سناریوها مورد ارائه قرار می‌گیرد.

۱-۶ بازی هوشمندانه با کارت انصارالله در یمن

باتوجه به ائتلاف‌سازی عربستان در یمن در قالب ایجاد جبههٔ متحد عربی، ایران به‌عنوان بخشی از محور مقاومت باید توجهی خاص به نیروهای شیعی نزدیک به خود، یعنی شیعیان حوثی داشته باشد؛ مهم‌ترین و کلیدی‌ترین بازیگری که در عرصهٔ میدانی معادلات یمن، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند تمرکز خود را بر آن معطوف کند. درواقع، شیعیان حوثی مهم‌ترین نیروهای پیشرانی هستند که می‌توانند تعیین‌کنندهٔ طرح سناریویی هوشمندانه از سوی تهران برای مقابله با ائتلاف سعودی‌ها در یمن باشند. در همین باره با در نظر گرفتن روند احتمالی تحولات کشور یمن و براساس اصل نبود قطعیت در سناریوسازی سه راهبرد در این باره مطرح می‌شود و نزدیک‌بودن هریک از آن‌ها به واقعیت و تهدیدات و فرصت‌های آن‌ها مورد لحاظ قرار می‌گیرد.

۱-۱-۶ سناریوی قرار گرفتن انصارالله در قامت دولت یمن

یکی از سناریوها می‌توان این باشد که انصارالله به‌صورت کامل دولت را در اختیار بگیرد و آغاز این کار با اعلامیهٔ دستور یا قانون اساسی بود که در فوریهٔ ۲۰۱۳ صادر شد. بر این مبنا انصارالله می‌تواند در قالب دولت یمن برنامه‌های جبههٔ متحد عربی به رهبری عربستان را با شکست مواجه کند. دربارهٔ امکان‌سنجی و امکان موفقیت آن، می‌توان پیشران‌ها را این‌گونه ارزیابی کرد:

- ۱- دست برتر نیروهای انصارالله در معادلات نظامی کشور یمن؛
 - ۲- تسلط انصارالله بر بخش عمدهٔ سازوکار حکومتی یمن در صنعا و شهرهای استراتژیک شمال کشور؛
 - ۳- ناتوانی جبههٔ متحد عربی در شکست دادن انصارالله و حتی شکست این ارتش متحد در جبهه‌های مختلف در مقابل کنش‌های نظامی دولت یمن.
- با وجود ایدئال‌بودن این سناریو برای ایران در مسیر بی‌اثرکردن و شکست ائتلاف‌سازی سعودی‌ها با محوریت یمن، موانع در برابر اجرایی‌شدن آن وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:
- ۱- ساختار اجتماعی و سیاسی یمن، هیچ‌کدام از شخصیت‌ها و قبایل یمنی در طول تاریخ به‌تنهایی نتوانستند در یمن حاکم باشند، به‌استثنای دولت امامیه که قبل از تشکیل حکومت جمهوری بر یمن حاکمیت داشت؛
 - ۲- تشکیل حکومت از سوی انصار در ابتدای امر با مقاومت و مخالفت کشورهای منطقه‌ای به‌ویژه عربستان سعودی مواجه خواهد شد؛
 - ۳- عربستان حاضر است یمن را به یک سرزمین سوخته تبدیل کند؛ اما اجازه ندهد که نیروهای مخالفش که تهدیدی برای موجودیتش هستند، در یمن شکل گیرند؛

۴- بحث شناسایی یک دولت در رأس محدودیت‌های بین‌المللی قرار دارد. به هر حال یک دولت به شناسایی بین‌المللی نیاز دارد. اگر این دولت شناسایی نشود نمی‌تواند تأثیرگذاری چندانی در خارج از کشور و در صحنه بین‌المللی داشته باشد.

۲-۱-۶ مشارکت در قدرت به‌عنوان بخشی از کابینه دولت

سناریوی دوم این است که انصارالله بخشی از دولت باشد و در جریان معامله‌ای که صورت می‌گیرد، ممکن است تعدادی از وزارتخانه‌ها را در اختیار گیرد و بخشی از کارهای اجرایی، مشورتی و تقنینی را انجام دهد. این سناریو را می‌توان سناریوی حداقلی برای انصارالله یمن و به تبع آن جمهوری اسلامی ایران در مقابله با ائتلاف سعودی باشد که مهم‌ترین ظرفیت‌ها یا عوامل پیشران آن عبات است از:

- ۱- جایگاه و حضور ویژه نیروهای انصارالله در حکومت کنونی یمن در صنعا به‌عنوان بخشی از اعضای دولت؛
 - ۲- منطبق‌بودن این سناریو با واقعیات میدانی یا به عبارتی دیگر حداقلی‌بودن این سناریو برای تمامی بازیگران حاضر در مذاکرات آینده یمن؛
 - ۳- داشتن پیشینه مناسب این سناریو در ارتباط با شیعیان لبنان و حزب‌الله در معادلات میدانی این کشور. همین موضوع، در پذیرش مشارکت شیعیان الحوثی در معادلات آتی کشور یمن می‌تواند عامل محرک باشد.
- این سناریو می‌تواند در قالب در اختیار گرفتن برخی از بخش‌های دولت مانند وزارت خدمات فنی و کارهای خدماتی یا صنعتی یا وزارتخانه‌های خارج و کشور اجرایی شود و در حالت حداقلی در برابر ائتلاف تحت رهبری ریاض نوعی سد نفوذ ایجاد کند. البته این سناریو با یک سری محدودیت‌ها یا عوامل پسران مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

- ۱- مخالفت دولت عربستان با نقش‌آفرینی فعال شیعیان الحوثی در دولت آینده یمن؛
 - ۲- نبود همراهی و گروه‌های سیاسی داخل یمن با جنبش انصارالله در معادلات سیاسی و تحولات میدانی؛
 - ۳- نبود تجربه سیاسی شیعیان یمن از امر حکومت‌داری و حکمرانی؛ شیعیان به‌سبب سیاست‌های تبعیض‌آمیز حکومت
- ۳۴ ساله علی عبدالله صالح دیکتاتور سابق کشور یمن، همواره از عرصه حکومت طرد شده‌اند.

۳-۱-۶ سناریوی پیشنهادی مبتنی بر اتخاذ راهبرد هوشمندانه در تضعیف

باتوجه به سه سناریوی طرح‌شده، می‌توان از سناریویی پیشنهادی سخن به میان آورد که طرح آن براساس منطق واقع‌بینی و ملاحظه تهدیدات و فرصت‌هاست. درباره تضعیف و بی‌اثرکردن اقدامات ائتلاف عربی عربستان در یمن با کنش‌گری جنبش انصارالله در مرحله کوتاه‌مدت آنچه به‌عنوان راهکار برای آینده کوتاه‌مدت پیشنهاد می‌شود مبتنی بر نوعی انقلابی‌گری و مشی رادیکالیسم سیاسی است که برخاسته از دل مدل تصمیم‌گیری در بحران است. براساس این مدل، وقتی شرایط فوری و بحرانی است، یک نیرو با کمترین فرصت‌گزینش و گزینه عقلایی روبروست؛ پس در دسترس‌ترین شیوه را برخواهد گزید که همانا مشی جاری حاکم بر جنبش است و به تداوم انقلابی‌گری قابل برگردان است.

جدول شماره ۱: سناریوهای بدیل ج.ا. ایران در تقابل با جبهه عربی تحت رهبری عربستان در یمن

سناریوی قابل طرح	عوامل پیشران سناریو	عوامل پسران سناریو	انطباق با واقعیات میدانی
انصارالله در قامت دولت	برتری نظامی انصارالله در معادلات میدانی و توان مقاومت در برابر تهاجم تسلط بر صنعا و حضور در حکومت ناتوانی جبهه متحد عربی در شکست انصارالله	نداشتن تجربه حکومت داری مخالفت شدید و همه جانبه عربستان دشواری در شناسایی بین المللی	ایدئال ایران و امکان اجرایی شدن پایین
مشارکت در کابینه (مدل حزب الله لبنان)	جایگاه و حضور ویژه نیروهای انصارالله در حکومت کنونی یمن در صنعا حداقلی بودن این سناریو برای تمامی بازیگران حاضر در مذاکرات آینده یمن داشتن پیشینه مناسب این سناریو در ارتباط با شیعیان لبنان و حزب الله	مخالفت دولت عربستان با نقش آفرینی فعال شیعیان الحوثی در دولت آینده یمن همراهی نکردن و گروه های سیاسی داخل یمن با جنبش انصارالله نبود تجربه سیاسی شیعیان یمن	واقع بینانه و ایجادکننده سد نفوذ در برابر ائتلاف عربی
راهبرد هوشمندانه برای تثبیت جایگاه انصارالله	توجه به واقعیات میدانی یمن قابل اجرا بودن براساس مراحل زمانی کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت انطباق با قواعد دموکراتیک پذیرش از سوی نهادهای بین المللی	مخالفت ها و مانع تراشی همیشگی عربستان زمان بر بودن اجرایی شدن احتمال چرخش در مواضع جریان های سیاسی یمن علیه حوثی ها	واقع بینانه و با قابلیت اجرایی شدن در آینده مذاکرات یمن

۲-۶ طرح دیپلماسی فرهنگی در برابر ائتلاف سازی عربی-اسلامی و ایران هراسی

دومین ائتلاف عربستان سعودی تحت عنوان ائتلاف سراسری عرب - اسلامی در سطح فرامنطقه ای بر ضد تهران طرح ریزی شده است. این ائتلاف برخلاف محور یمن در سطحی بزرگ تر طرح شده و اهداف آن کلان تر است. همچنین این ائتلاف که نام «اتحاد استراتژیک خاورمیانه یا میسا»^۱ بر آن گذاشته اند، در سطح رسانه ها به «ناتوی عربی» معروف شده است. ابعاد و سطوح این ائتلاف در قالب مؤلفه های ایجاد بلوک سنی در برابر بلوک محور مقاومت، تلاش برای کاهش نفوذ منطقه ای تهران و حمایت از گروه های تروریستی در مبحث پیشین مقاله مورد بازشناخت قرار گرفت؛ در بخش حاضر

1. Middle East Strategic Alliance (Mesa)

تلاش می‌شود سناریوهای بدیل با لحاظ کردن نبود قطعیت‌ها هریک از آنها، ارائه هریک از آنها مورد امکان‌سنجی قرار بگیرد.

۱-۲-۶ تنش‌زدایی با ریاض و حمایت از بازگشت ثبات به دولت‌های منطقه

اولین سناریوی قابل طرح در تقابل با پیشرفت و توسعه ائتلاف‌سازی‌های ضدایرانی، حاکمان عربستان، در قالب راهبرد «تنش‌زدایی»^۱ قابل طرح است. مهم‌ترین پیشران‌های این سناریو عبارت است از:

- ۱- نبود تأمین منافع ملی تهران و ریاض در سایه تداوم فزاینده تنش‌ها؛
- ۲- تضعیف دولت‌های کانون بحران همچون یمن، سوریه، عراق و... در منطقه خاورمیانه زمینه‌ساز تقویت هیچ‌یک از دو قدرت منطقه‌ای ایران و عربستان نیست؛
- ۳- تداوم بحران در منطقه هزینه‌های گزاف اقتصادی، سیاسی و امنیتی را برای دو کشور ایران و عربستان خواهد داشت؛
- ۴- توافق میان ایران به‌عنوان رهبر شیعیان و عربستان به‌عنوان رهبر محور سنی‌ها می‌تواند گره‌گشای بسیاری از مسائل منطقه باشد.

براساس این پیشران‌ها ایران و عربستان می‌توانند در مقام بازیگرانی عقلانی بعد از چند سال رقابت و مناسبات پربحران، می‌توانند در قالب آغاز روندی از مذاکرات به حل مسائل فی‌مابین دست پیدا خواهند کرد. در چنین شرایطی حاکمان ریاض نیز از محوریت‌بخشیدن به ائتلاف‌سازی‌های ضدایرانی خود کوتاه خواهند آمد. با وجود تمامی این اوصاف، سناریوی مذکور را می‌توان بسیار خوش‌بینانه و غیرواقعی مورد ارزیابی قرار داد. این سناریو که براساس منطق بازی برد - برد است با موانعی بزرگ مواجه است که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ۱- سطح بحران‌ها در منطقه خاورمیانه بسیار پیچیده و چندسطحی شده و امکان مذاکره میان تهران و ریاض بیش از هر زمان دیگری دشوار شده است؛
- ۲- بازیگرانی خارجی مانند آمریکا و اسرائیل در موقعیت کنونی، هیچ‌گونه اراده‌ای برای حل مسائل مابین دو طرف ندارند؛

۳- رقابت دو کشور ایران و عربستان در کانون‌های بحران خاورمیانه مانند سوریه، یمن، عراق و لبنان همچنان ادامه دارد و تا زمانی که سطح این بحران‌ها کاهش پیدا نکند، امکان حصول توافق بسیار دشوار است.

۲-۲-۶ ایجاد شکاف و بحران در محور عربی - اسلامی مورد نظر عربستان

دومین راهبرد پیشنهادی در تقابل با ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای ریاض را می‌توان در قالب راهبرد ایجاد شکاف درون ائتلافی نام‌گذاری کرد. براساس این سناریو ایران باید با نفوذ و ایجاد دالان‌های لازم در میان محور مورد نظر عربستان موفقیت و محوریت ضدایرانی آن‌ها را با شکست مواجه کند. مهم‌ترین زمینه‌ها و پیشران‌های این سناریو عبارت است از:

- ۱- وجود اختلاف در میان برخی کشورهای عربی - اسلامی با عربستان همچون قطر و ترکیه؛
- ۲- یکدست‌نبودن کشورهای اسلامی در نوع نگاه به ایران همسان به عربستان؛

۳- نبود وجود نیروهای نظامی حرفه‌ای و آماده رزم در میان کشورهای عربی برای ایجاد ائتلاف موسوم به ناتو عربی؛
۴- نبود همراهی قدرت‌های بزرگ فارغ از امریکا، با طرح ناتوی عربی. پروژه دونالد ترامپ برای تأسیس ناتوی عربی گامی بلند به سوی یک جانبه‌گرایی، به جای چندجانبه‌گرایی، در امور منطقه خاورمیانه و بین‌الملل است.
براساس این پیشران‌ها ایران در حالت حداقلی می‌تواند با برخی کشورهای عربی حاضر در ائتلاف موردنظر عربستان همچون قطر، ترکیه و کویت همکاری داشته باشد. همچنین، ایران می‌تواند بر روی برخی از کشورهای مهم که موضعی معتدل نسبت به ایران دارند، سرماگذاری کند. از جمله این کشورها مصر، پاکستان و عمان هستند. با تمام این اوصاف اجرای این سناریو برای تهران، ظرفیت‌های اجرایی شدن محدود و پریسکی دارد. از جمله مهم‌ترین دلایل این امر را می‌توان رد عوامل ذیل پی‌گیری کرد:

- ۱- توانایی مالی عربستان در جذب کشورهای مختلف عرب و اتحادبخشیدن به آن‌ها در یک جبهه واحد؛
- ۲- محوریت مذهبی عربستان برای کشورهای اسلامی؛
- ۳- حمایت مستقیم و همه‌جانبه دولت امریکا از اجرایی شدن ناتوی عربی؛
- ۴- حمایت رسانه‌ای لابی‌های صهیونیستی از تشکیل این ائتلاف در آینده و مشروعیت‌بخشی به آن نزد افکار عمومی جهانی.

۳-۲-۶ سناریوی پیشنهادی مبتنی بر تقویت دیپلماسی فرهنگی در مقابل ائتلاف ناتو عربی

با وجود طرح دو سناریوی موردنظر، مهم‌ترین سناریوی در دسترس و راهبردی برای ایران که می‌تواند تأثیرات آن را تنها به زمان حاضر محدود نکرد، همین سناریوی یادشده است. این سناریو در قالب بهره‌گیری از دیپلماسی فرهنگی از ایران‌هراسی موردنظر عربستان در مقطع کنونی معنازدایی می‌شود و در آینده نیز نتایج و تأثیرات خود را به صورت بلندمدت بر جای می‌گذارد. در همین باره سناریو برندسازی سیاسی^۱ ایرانی - اسلامی موردنظر است.

۱- برندسازی از شخصیت‌های سیاسی ایرانی در سطح جهانی: رهبران سیاسی و چهره‌های تاریخی و فرهنگی در وجهه‌سازی و کسب مشروعیت برای یک ملت از اهمیتی فوق‌العاده برخوردار هستند. مخدوش‌سازی چهره جمهوری اسلامی با ارائه تصویری جنگ‌طلبانه از رهبران ایران، یکی از سیاست‌هایی بوده که رویکرد ایران‌هراسی طی چند دهه گذشته بر آن تمرکز داشته است؛ بنابراین، در فضای جدید بازنمایی مشروع از شخصیت‌های ایرانی در رسانه‌ها و افکار عمومی جهانی، از اهمیتی فوق‌العاده برخوردار است.

۲- برندسازی در مقام یکی از الگوهای اساسی دیپلماسی فرهنگی ایران، در مواجهه با ایران‌هراسی با تمرکز بر حوزه گردشگری برای بهبود وجهه و ارائه چهره‌ای مثبت از ایران در عرصه بین‌المللی می‌تواند دیگر پیشران این سناریو باشد. در همین زمینه، حسین اصغری ثانی (۱۳۹۷) تحلیل‌گر روابط بین‌المللی بر این باور است که باورها، ایده‌ها، احساسات و برداشت‌های شکل‌دهنده ذهن افراد در این حوزه بسیار مهم تلقی می‌شوند. عواملی که بر برند ملی اثر می‌گذارند، طبیعت انسان، رفتارها، غنای فرهنگی و اجتماعی، ساختار اقتصادی، دموکراسی، حقوق بشر، روابط بین‌الملل، تحولات فنی، کسب

¹ Political branding

و کار، تاریخ، مسئولیت‌پذیری، مذهب و گردشگری را شامل می‌شود که هر یک از این عوامل می‌تواند ارائه‌دهنده تصویر مثبت و منفی از یک کشور باشند. این گستردگی باعث شده تا همانند فرهنگ و هویت، «تصویر» نیز یک مسئله جدی در روابط بین‌الملل باشد. در این میان، «گردشگری»، به‌ویژه بخش‌های مبتنی بر میراث فرهنگی، به‌عنوان یک پتانسیل جذاب برای تصویرسازی، مورد توجه بسیاری از کشورها است (اصغری ثانی، ۲۲ اسفند ۱۳۹۷).

۳- دیگر حوزه مهم در برندسازی برای مقابله با طرح ایران هراسی و مقابله با ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای عربستان، توجه به حوزه تمدن اسلامی است. تمرکز ایران‌هراسی بر ارائه تفسیری خشک و خشونت‌آمیز از جمهوری اسلامی ایران در دایره کشورهای مسلمان، حوزه‌ای است که در برندسازی معکوس باید مورد توجه قرار گیرد. در واقع، برندسازی اسلام تمدنی، طی سال‌های گذشته به‌طور جدی مورد تأکید آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌عالی) رهبر انقلاب اسلامی ایران نیز قرار گرفته است.

جدول شماره ۲: سناریوهای بدیل ج.ا. ایران در برابر ائتلاف‌سازی عربی - اسلامی و ایران‌هراسی

سناریوی قابل طرح	عوامل پیشران سناریو	عوامل پسران سناریو	انطباق با واقعیات میدانی
تنش‌زدایی با عربستان	تأمین نکردن منافع ملی تهران و ریاض در سایه تداوم فزاینده تنش‌ها تضعیف دولت‌های منطقه خاورمیانه در راستای منافع ایران و عربستان نیست هزینه بالای تداوم رقابت برای دو طرف حل مسائل منطقه‌ای به‌واسطه سازش تهران و ریاض	چندسطحی بودن سطح بحران‌ها در منطقه خاورمیانه و سلب امکان مذاکره میان ایران و عربستان در کوتاه‌مدت مخالفت بازیگران خارجی همچون آمریکا و اسرائیل رقابت شدید ایران و عربستان در کانون‌های بحران خاورمیانه	مناسب برای حصول ثبات در خاورمیانه امکان اجرایی شدن پایین
ایجاد شکاف در ائتلاف عربی - اسلامی موردنظر عربستان	وجود اختلاف میان برخی کشورهای عربی - اسلامی با عربستان یکدست نبودن مواضع کشورهای اسلامی در مواجهه با ایران نبود نیروهای نظامی قدرتمند برای ایجاد ناتو عربی	توانایی مالی عربستان در جذب کشورهای مختلف محوریت مذهبی عربستان برای کشورهای اسلامی حمایت مستقیم و همه‌جانبه دولت آمریکا از اجرایی شدن ناتو عربی حمایت رسانه‌ای لابی‌های صهیونیستی	ایدئال ایران با امکان اجرایی شدن پایین

		همراهی نکردن قدرت‌های بزرگ فارغ از امریکا، با طرح ناتو عربی	
واقع‌بینانه و با طرح چشم‌انداز بلندمدت و نه وابسته به تحولات سیاسی مقطعی در خاورمیانه	نبود اجماع میان نخبگان سیاسی ایرانی برای ارائه برند سیاسی معتبر از شخصیت‌های سیاسی کشور نداشتن نفوذ رسانه‌ای در عرصه بین‌المللی نبود تخصیص بودجه مالی لازم برای پیشبرد این سناریو از سوی وزارت خارجه و دیگر نهادهای فرهنگی حاضر در ایران	توانایی برندسازی از شخصیت‌های سیاسی ایرانی در سطح جهانی پتانسیل بالا برای برندسازی در حوزه گردشگری برای بهبود وجهه و ارائه چهره‌ای مثبت از ایران در عرصه بین‌المللی زمینه‌های فکری و علمی مناسب برای برندسازی در حوزه تمدن ایرانی - اسلامی	تقویت دیپلماسی فرهنگی در برابر ائتلاف‌سازی‌های عربستان

۷- نتیجه‌گیری

عربستان سعودی طی سال‌های بعد از وقوع انقلاب اسلامی ایران، فارغ از مقاطعی کوتاه همواره راهبرد ضدیت و ائتلاف‌سازی در مسیر تقابل با تهران را در پیش گرفته است. این روند با وجود شکست طی برهه‌های مختلف، در سال‌های بعد از ۲۰۱۱ که موجی از انقلاب‌های سیاسی کشورهای عرب خاورمیانه و شمال آفریقا را در بر گرفت، مسیری مشخص‌تر به خود گرفت.

حاکمان ریاض در سال‌های بعد از ۲۰۱۱ به رهبری محمد بن سلمان سیاست خارجی مبتنی بر راهبرد مداخله فعال در امور منطقه را در پیش گرفتند که اساس آن بر مبنای ضدیت فراگیر با منافع جمهوری اسلامی ایران باشد. در همین باره، با برگزاری نشست‌های مختلف درون عربی و حتی بین‌المللی، تلاش‌های خود را برای ائتلاف‌سازی علیه ایران آغاز کردند که براینده ملموس آن ایجاد جبهه متحد عربی علیه یمن و ائتلاف موسوم به ضدتروریسم اسلامی به رهبری ریاض بود.

ائتلاف‌سازی سعودی‌ها در این مقطع ارائه سناریوهای بدیل برای استراتژیست‌های جمهوری اسلامی ایران را ضروری کرده است. در همین موضوع، در پژوهش حاضر، دو سطح سناریوهای بدیلی برای مقابله با ائتلاف‌سازی سعودی‌ها مطرح شد که مهم‌ترین یافته‌های آن در قالب دو محور ذیل قابل ارائه است:

در ارتباط با ائتلاف‌سازی عربستان برای کنترل امور یمن و شکست دادن شیعیان، جمهوری اسلامی ایران حمایت از شیعیان الحوثی یا جنبش انصارالله یمن را باید در دستور کار قرار دهد. محتمل‌ترین و ممکن‌ترین سناریو برای ایران با کنش‌گری انصارالله این است در سطوح سه‌گانه کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت، شیعیان با تأکید بر مشی انقلابی خود،

به تدریج در مسیر پذیرش روند مذاکره و مشارکت در دولت آتی یمن با تضمین جایگاه خود برای نمایندگی شیعیان الحوثی اقدام کند.

در سطح دوم، قابل تأمل‌ترین و مناسب‌ترین سناریو در قبال ائتلاف‌سازی عربستان برای ایجاد ناتو عربی در آینده این است که ایران، با تمرکز بر دیپلماسی فرهنگی راهبرد برندسازی سیاسی ایرانی - اسلامی را در پیش بگیرد. بر این اساس که ایران در سطح بین‌المللی با ارائه برند سیاسی صلح‌طلب و عقلانی از رهبران سیاسی، نخبگان سیاسی و سیاست‌مداران خود و نیز ارائه الگویی پیشرو از ایران و ایرانی در عرصه سازش دین با تحولات جدید و توجه به حوزه علوم، می‌تواند در سطح افکار عمومی جهانی و میان شهروندان کشورهای عربی، سطحی از مشروعیت را برای خود کسب کند. از این طریق جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به راهبردی منطقی و دوراندیشانه برای بی‌اثرکردن ائتلاف‌سازی سراسری عربی - اسلامی حاکمان سعودی دست یابد.

منابع

۱. اصغری ثانی، حسین (۱۳۹۷)، «تأثیر «برندسازی» گردشگری در تغییر وجه بین‌المللی ایران»، قابل دسترس در: <https://www.sedayemiras.ir/1397/11/22>
 ۲. العالم (۱۳۹۸)، «روزنامه آمریکایی: هیچ کشوری مثل عربستان بی‌وقفه از تروریسم حمایت نکرده است»، قابل دسترس در <https://fa.alalamtv.net/news/3807161>
 ۳. حاجی‌یوسفی، امیرمحمد (۱۳۸۴)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تحولات منطقه‌ای ۱۹۹۱-۲۰۰۱، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
 ۴. زالی، نادر (زمستان ۱۳۹۰)، «آینده‌نگاری راهبردی و سیاست‌گذاری منطقه‌ای»، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره چهارم، سال چهاردهم.
 ۵. شوارتز، پیتر (۱۳۸۷)، مبانی و اصول سناریوسازی، هنر دورنگری برنامه‌ریزی برای آینده در دنیای با عدم قطعیت، ترجمه و تدوین: عزیز علیزاده، عبدالمجید کرامت‌زاده، تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی: مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی (گروه پژوهشی دانش و فناوری آینده‌اندیشی)
 ۶. مورگنتا، هانس، جی (۱۳۷۴)، سیاست میان ملت‌ها، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- Almasy, S., & Hanna, J. (2015), *Saudi Arabia launches airstrikes in Yemen*, CNN. From: <https://edition.cnn.com/2015/03/25/middleeast/yemen-unrest/>
- Batrawy, A. (2019), *Saudi King Salman urges international effort to the war Iran*, APN News. From: <https://www.apnews.com/38b6b36a10ba456b84507e69fcc355e4>
- Buchanan, P., J. (2018), *With Friends like the Saudis*, the American conservative. From: <https://www.theamericanconservative.com/buchanan/with-friends-like-the-saudis/>
- Cafiero, G. (2017), *Why did Oman join Saudi Arabia's anti-terrorism alliance?* From: <https://www.almonitor.com/pulse/originals/2017/01/oman-join-saudi-arabia-anti-terror-alliance.html#ixzz5uIMOIjwV>

- Daoud, D. (2015), *Meet the Proxies: How Iran Spreads Its Empire through Terrorist Militias, the Tower*. From: <http://www.thetower.org/article/meet-the-proxies-how-iran-spreads-its-empire-through-terrorist-militias>
- Doubine, S. (2015). *what do Russia and Iran think about Saudi Arabia's coalition initiative?* Euro News From: <https://www.euronews.com/2015/12/15/what-do-russia-and-iran-think-about-saudi-arabia-s-coalition-initiative>
- Fahey, L. & Robert, M., R. (1998), *learning from the future, competitive foresight scenarios*, Canada: John wiley & sons Inc: https://www.unicef.org/infobycountry/media_81680.html
- Freeman, S., P., & etl. (2018), *who is arming the Yemen war? (And is anyone planning to stop?)* Tuf ts . From: <https://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2018/02/28/who-is-arming-the-yemen-war-and-is-anyone-planning-to-stop>
- Ghobari, M., & Mokhashef, M. (2018), *Arab states launch biggest assault of Yemen war with attack on main port, Reuters*. From: <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security/arab-states-launch-biggest-assault-of-yemen-war-with-attack-on-main-port-idUSKBN1J90BA>
- Harvey, J., F. (2018). *Yemen suffers cultural vandalism during its war*, Alaraby. From: <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2018/3/26/yemen-suffers-cultural-vandalism-during-its-war>
- Kingdom of Saudi Arabia (2015) *Joint Statement on the formation of the Islamic Military Alliance to fight terrorism*, <http://embassies.mofa.gov.sa/sites/usa/EN/PublicAffairs/Statements/Pages/Joint-Statement-on-the-Formation-of-the-Islamic-Military-Alliance.aspx>
- Lowe, R., & Spencer, C. (2006), *Iran, Its neighbors and the Regional crises*, London: Chatham house.
- McDowall, A., & Bakr, A. (2015), *Saudi king aims for new Sunni bloc vs Iran and Islamic State, Reuters*. From: <https://www.reuters.com/article/us-saudi-mideast-brotherhood/saudi-king-aims-for-new-sunni-bloc-vs-iran-and-islamic-state-idUSKBN0M127N20150305>
- Miles, O. (2015), *is Saudi Arabia's anti-terrorist alliance real*, *The Guardian*. From: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/dec/15/saudi-arabia-anti-terrorist-alliance-terrorism-muslim>
- Toumi, H., & Chief, B. (2016), *Islamic military coalition holds first meeting in Riyadh, Gulf News*. From: <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/islamic-military-coalition-holds-first-meeting-in-riyadh-1.1698994>
- World Politics Review (2019), *how Saudi Arabia is trying to counter Iranian influence in Iraq*, from: <https://www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/27900/>

Alternative scenarios. ج.ا.ایران opposes Saudi regional coalition among Arab countries (2019-2011)

Davood Ahmadzadeh, Kayhan Barzegar, Hamid Ahmadi, Assadollah Athari Maryan

Received: 2019.4.8

Accepted: 2019.10.21

Abstract

The current developments in the Middle East indicate the high possibility of tensions in the region, which has provided the necessary basis for regional coalitions. As Saudi Arabia has tried to

increase its regional influence in the main centers of competition (Iraq, Syria and Yemen). The main question of the present study is: What alternative scenarios does Iran face in the face of Saudi regional coalition building in the years after 2011? Considering the regional alliances of Saudi Arabia in the Middle East against Iran, the alternative scenarios of the Islamic Republic of Iran at the micro level (Yemen crisis) are: 1. Stabilization of the position of Ansar ... in the political system of this country at the regional level; 2. Creating gaps and divisions in regional and supra-regional coalitions; 3. De-escalation and strengthening of cultural diplomacy. This research is based on futures research methodologies and based on Peter Schwartz.

Keywords: Iran; Saudi Arabia; Scenario building; Coalition building; Arabic countries

